

FELSEFE DÜNYASI

2020/ KIŞ/WINTER Sayı/Issue: 72

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve hakemli bir Dergidir.

ISSN 1301-0875

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm Öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Dr. Öğr. Üyesi) *Felsefe Dünyası*'nın Danışma Kurulu/ Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına Başkan Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi

Editör/Editor

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Celal Türer (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent Bayraktar (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Doç. Dr. Muhammet Enes Kala (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Arş. Gör. Buğra Kocamusaoğlu (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve TÜBİTAK ULAKBİM / TR Dizin tarafından dizinlenmektedir

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is Published Biannually. It is indexed by Philosopher's Index and TUBITAK ULAKBİM / TR Dizin since 2004

Adres/Adress

Necatibey Caddesi No: 8/122 Kızılay-Çankaya / ANKARA PK 21 Yenişehir/Ankara

Tel & Fax : 0312 231 54 40

www.tufed.net

Fiyatı/Price: 50 TL (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi | IBAN: TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi / Design: Emre Turku

Kapak Tasarımı / Cover: Mesut Koçak

Baskı / Printed: Uzun Dijital

Zübeyde Hn. Mah. İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48 / 48 06070 - İskitler / ANKARA

Tel: 0 312 395 85 71-72

Basım Tarihi : Aralık 2020, 400 Adet

ANALİTİK FELSEFE DİYE BİR FELSEFE OKULU VAR MIDIR?

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 72, Kış 2020, ss. 290-309.

Geliş Tarihi: 20.10.2020 | Kabul Tarihi: 30.11.2020

Serdal TÜMKAYA*

Bölüm 1. Giriş

Analitik felsefe denilen şeyin tarihi kabaca 100-120 yıllıktır.¹ Bunun bir felsefe okulu mu yoksa serbest bir felsefi hareket mi olduğu son zamanlarda hayli tartışılmıştır.² Bu tartışmanın en uç noktasında, analitik felsefenin tarihini bir yanılısma olarak görececek derecede şüpheli olanlar vardır.³ Buna karşılık analitik felsefeyi örneğin Kıta felsefesinden kesin olarak ayıran ve bağımsız bir felsefe yapma biçimi olarak görmekte hiç tereddüt etmeyenler

* Arş. Gör., ODTÜ Felsefe Bölümü, serdal82@gmail.com ORCID: 0000-0002-2453-4184

1 Bu problemle ilgili senelerdir uzun tartışmalar yaptığımız arkadaşlarım, ODTÜ Felsefe Bölümü asistanlarından Berk Yaylım ve Tolgahan Toy'a çok teşekkür etmek isterim. Bu iki değerli felsefeciyi ek olarak, bu konudaki fikirlerimin gelişmesine katkıda bulunan, ODTÜ Felsefe Bölümü'nün tüm diğer öğretim elemanlarına da minnettar olduğumu belirtmeliyim.

2 Hans-Johann Glock, "Was Wittgenstein an Analytic Philosopher?", *Metaphilosophy*, 35.4 (2004), 419-44 <<https://doi.org/10.1111/j.1467-9973.2004.00329.x>>;

David Spurrett, "Why I am not an analytic philosopher", *South African Journal of Philosophy*, 27.2 (2008), 153-63 <<https://doi.org/10.4314/sajpem.v27i2.31509>>;

Ali Bilge Öztürk, "Karl Popper'in Gözünden Analitik Felsefenin Dilbilimsel Dönemi", *Mediterranean Journal of Humanities*, 6.1 (2016), 249-60 <<https://doi.org/10.13114/MJH.2016119302>>;

Hans-Johann Glock, *What is Analytic Philosophy* (Cambridge, MA: Cambridge University Press, 2008);

Michael Beaney, "What is Analytic Philosophy?", içinde *The Oxford Handbook of The History of Analytic Philosophy* (Oxford University Press, 2013) <<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199238842.013.0039>>

Özgüç Güven, "Analitik Felsefenin Tanımlayıcı Özellikleri Üstüne," *Kutadgubilig*, 2015, 11-24;

Egemen Seyfettin Kuşçu, "Analitik Felsefe: Dile Dönüşten Ontolojiye Dönüş," *Kutadgubilig*, 0.31 (2016), 117-40.

3 Aaron Preston, "Analytic Philosophy", *Internet Encyclopedia of Philosophy*; Aaron Preston, *Analitik Felsefe. Bir Yanılısmanın Tarihi*, çev. Meriç Mete (İdea Yayınevi, 2017).

denilen şeyi bir arada toplamayı haklı gösterecek herhangi bir şeyin olmadığı göstermeye çalışacağım.

Bölüm 2. Analitik gelenek üzerine önemli notlar

Analitik felsefe tarihsel olarak Frege, Wittgenstein, Moore ve Russell ile başlatılır.⁹ Bazıları bu listeye Frege'yi bazıları ise Wittgenstein'ı daha başkaları ise Moore'u dahil etmek istemeyebilir. Fakat tipik olarak bu dört isimden en az herhangi iki tanesi rastgele seçeceğimiz bir kurucular listesinde yer alır. Bazıları ise Frege'yi diğer üçünün çok üstünde analitik felsefenin esas kurucusu olarak görür.¹⁰ Bugün için, Batı Avrupa hariç, Batı akademik felsefe dünyasında analitik felsefenin baskın olduğu söylenir. Örneğin John Searle, 1996-2003 dönemi için Amerika Birleşik Devletleri sınırları içerisindeki felsefe dünyasında en azından en iyi okullar gözetildiğinde kesinlikle analitik felsefenin, baskın felsefe yapma biçimi olduğunu öne sürer.¹¹ Ama bu gözlem ancak ünlü felsefe bölümleri sıralama listelerinde en yukarıda yer tutan felsefe bölümleri ile sınırlandırılırsa geçerlik kazanır. Dünya felsefeleri söz konusu olduğunda işler son derece tartışmalı hale gelmektedir. Örneğin David Spurrett, 2008 tarihli bir makalesinde aslında dünya felsefelerinin büyük bir kısmının analitik veya Kıta felsefesi olarak sınıflandırmayacağını öne sürer. Aynı şeyi Kant, Descartes veya Aristoteles için de söyler. Dahası uygulamalı etik gibi alanlardaki çalışmaların sadece küçük bir kısmının bu ayrıma uygun şekilde denk geldiğini gözlemler.¹²

Spurrett ilginç şekilde analitik-Kıta ayrımının pragmacılık gibi okullar söz konusu olduğunda yine sorun çıkardığına inanır. Kendisi Richard Rorty'nin pragmacılığın analitik felsefeye alternatif olduğunu belirttiğini ama aynı zamanda analitik felsefenin paradigmatik figürleri olan Quine ve Davidson'dan ilham aldığına dikkatimizi çekmiştir. Kendisi aslında doğal-

9 Glock'un, 2004 tarihli "Wittgenstein Bir Analitik Felsefeci miydi?" adlı makalesinde aktardığına göre birçok Wittgenstein uzmanı, Wittgensteincilerin kendilerinden farklı olarak Wittgenstein'in eserlerinin Tolstoy, Kierkegaard ve Heidegger gibi isimlerin çalışmalarına yakın olduğunu savunur (Glock, "Was Wittgenstein an Analytic Philosopher?").

Bunların ışığında Wittgenstein'in analitik felsefe içerisinde olup olmadığına dair çeşitli cevaplar vermek mümkün: kesin bir evet, kesin bir hayır, kesin yer aldığı ve yer almadığı noktaları vurgulayarak bir evet ya da hayır, kısmen ya da "bir bakıma" (Glock, "Was Wittgenstein an Analytic Philosopher?").

Bunlara rağmen yine de şunu belirtmeliyiz ki, Glock, Wittgenstein'in bir analitik felsefeci olarak sayılamayacağını savunmuyor. Bilakis Wittgenstein'in her dönemi içerisinde bir analitik felsefeci olarak nitelendirilebileceğini savunuyor (Glock, "Was Wittgenstein an Analytic Philosopher?").

10 Michael Dummett, *Origins of Analytic Philosophy* (London: Duckworth, 1993).

11 John R. Searle, "Contemporary Philosophy in the United States", içinde *The Blackwell Companion to Philosophy*, ed. Nicholas Bunnin ve E. P. Tsui-James, 2. baskı (Blackwell Publishing, 2003), ss. 1-22 (s. 1).

12 Spurrett.

cılığın da analitik felsefe ile aynı yere kesinlikle konmaması taraftarıdır.¹³ Dolayısıyla yukarıda bahsini ettiğim ve farklı felsefe okulları olduğunu göstermeye çalışacağım analitik felsefenin kuruluş dönemi okulları (ya da alt-okulları) olan Frege, mantıksal atomculuk, Viyana veya Berlin Çevreleri gibi okullara ek olarak doğalcılık ve pragmacılık gibi okullar ile de karşı karşıyayız. Hatta son yarım asırlık gelişmeler ve analitik felsefenin dünya çapında yaygınlaşması sonucu yaşadığı aşırı çeşitlilik nedeniyle son 30–40 senede analitik felsefe diye adlandırılmayı hak eden bir şeyin kalmadığını veya kaldığının artık eskisi kadar açık olmadığını öne sürenler veya tartışmaya açanlar bulunmaktadır.¹⁴ Burada tabii ortada bir felsefi okul kimliği kazanmayı hak eden bir hareket olup olmadığına karar vermek için onun karşıtlarıyla olan farklılıklarının derinliğine, kapsamına ve diriliğine bakmak gerekir. Nitekim analitik felsefenin kimlik yitiminde olduğunu iddia eden gözlemcilerin aslında onun Kıta felsefesi denilen şey ile olan farklarının silikleştiğini gözlemlediklerini not etmekte fayda var.

Ortada derinlikli ve kapsamlı farkların olup olmadığını görebilmek için on dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarına gitmek lazımdır. Burada ilk gördüğümüz figürler Frege ve Husserl gibi gözüküyor. Frege eski mantığı dönüştüren en önemli kişilerden biri olarak görülüyor. Esasında bir matematikçi ve aritmetiğin temelleri ile ilgileniyor. Aritmetiğin temelleri gibi şeylerle ilgilenmekle bir tür felsefeci kimliğine bürünmüş oluyor. Doğal dillerde bilim veya felsefe yapmaya çok mesafeli birisi. Aslında yaptığı işe de neredeyse hiçbir zaman felsefe demiyor. Hep bilim demeyi tercih ediyor. Analitik felsefenin diğer kurucusu olduğu söylenen Wittgenstein ile yazışmalarında birkaç istisna hariç her zaman yaptığı “bilimden” bahsediyor.¹⁵ İşte ilk önemli noktaya geldik: Frege bilime düşkün ve felsefe değil bilim yaptığını düşünüyor. Onun bilimden anladığı matematik, astronomi, fizik ve kimya gibi kesinlikli bilimler. Analitik felsefenin kurucu isimlerinden Frege’ye göre, normatif olması nedeniyle mantık çok ilginç bir şekilde etiğe benziyor. Mantık, Frege için normatif bir meseledir.¹⁶ Frege, kimya ve fizik gibi bilimlerin tümevarıma dayandığını, onun olasılığa ve olasılığın da aritmetiğe tabi olduğuna inanıyor. Bunun için ilgi alanının en fazla kimya bilimine kadar gidebildiğini ve daha ötesi ile ilgilenmediğini öne sürebiliriz. Onun en önemli kavramlarından olan “thought” (düşünce

¹³ Spurrett.

¹⁴ Glock, *What is Analytic Philosophy?*

¹⁵ Bkz. Burton Dreben ve Juliet Floyd, “Frege-Wittgenstein Correspondence”, içinde *Interactive Wittgenstein. Essays in Memory of Georg Henrik von Wright*, ed. Enzo De Pellegrin, çev. Burton Dreben ve Juliet Floyd (Springer, 2011), 349, 15–73.

¹⁶ “The Thought: A Logical Inquiry”, *Mind*, 65.259 (1956), 289–311 (s. 290).

ülkemizde çoğunluktadır.⁴ Analitik felsefeyi belirli bir felsefe yapma biçimi yani felsefi bir metot mertebesinde görenler genelde aşağıdaki iddialardan birisini savunurlar:

1. Analitik felsefe analizi merkezine alır. Bu analiz dilsel, kavramsal veya mantıksal olarak değişik şekillerde algılanır ve adlandırılır.⁵

2. Analitik felsefe bilime, aydınlanmaya ve rasyonaliteye düşkündür. Diğer yandan, örneğin Erdinç Sayan'a göre, "Kıta felsefesi bilim ve akla muhalefet çabasındaki bir felsefe geleneğidir."⁶

3. Analitik felsefe netliğe (clarity) ve kesinliğe (precision) çok önem verir.

4. Analitik felsefe edebiyat ile felsefeyi birbirine karıştırmaz.⁷

5. Analitik felsefe odaklanmış, daraltılmış problemlere yüzünü döner. Genel kuramlar icat etme işini Kıta felsefesine bırakır.

Bu makalede yukarıda söylenen beş maddenin genel olarak iyi felsefe yapmanın özellikleri olarak görülebileceğini kabul ederken bunların kendilerine analitik felsefeci diyenlerin veya tarihsel olarak öyle adlandırılanların çoğunluğunun yaptığı felsefenin bir özelliği olmadığını savunuyorum.⁸ Bunun pek fazla fark edilmemiş olmasının nedeni bana göre analitik felsefe okulu veya metodu denilen şeyin aslında herhangi bir ortak etiketi hak etmeyen birbirinden oldukça farklı özelliklere sahip olan çok sayıda okulu haksız şekilde bir arada gösteriyor olmasıdır. Frege, erken dönem Russell ve Moore, *Tractatus* döneminin Wittgenstein'ı ve Russell'ı, mantıksal pozitivizm veya mantıksal deneyimcilik ortak etiketi altında toplanan Viyana ve Berlin Çevreleri, Olağan Dil Felsefesi okulu ve çağdaş analitik metafizik

4 En uç türden bir inanç için bkz. Erdinç Sayan, "Hocam Teo Grünberg", içinde *Tutarsızlığın İz Sürecüsü: Dilde/Düşünce'de. Teo Grünberg'e Armağan*, ed. Zekiye Kutlusoy (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013), ss. 93–96;

Erdinç Sayan, "Kıta Felsefesi — Bilim ve Akla Muhalefet Çabasındaki Bir Felsefe Geleneğinin Eleştirisi".

5 Jean-Gérard Rossi, *Analitik Felsefe*, çev. Atakan Altınörs, Gözden geç (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013).

6 Sayan, "Kıta Felsefesi — Bilim ve Akla Muhalefet Çabasındaki Bir Felsefe Geleneğinin Eleştirisi".

7 Rudolf Carnap, "Dilin Mantıksal Analiziyle Metafizik Eleme", çev. Ercan Salgar, *Dört Öge*, 2014, 165–81; Rudolf Carnap, "The Elimination of Metaphysics through Logical Analysis of Language", içinde *Logical Positivism*, ed. A. J. Ayer, çev. Arthur Pap (Glencoe, Ill.: Free Press, 1959), ss. 60–81.

8 Serbest hareket ifadesini olabilecek en geniş anlamda kullanıyorum. Daha homojen olanlarını ise sırasıyla okul ve alt-okul olarak tanımlıyorum. Örneğin tüm 20.yüzyıl felsefesini ikiye bölmek *zorunda kalsaydık* analitik gelenek ve kıta geleneği olarak ikiye bölebilirdik. Burada gelenek ifadesi serbest hareket ifadesine denk düşmüş oluyor. Örneğin, analitik felsefe geleneğinin kurucusu olarak nitelendirilen Frege, Wittgenstein, Moore ve Russell'in aynı çatı altında toplanması serbest bir hareket, mantıksal deneyimcilik bir hareket, Viyana Çevresi ve Berlin Çevresi ayrı birer okul, Viyana Çevresi içerisinde Schlick, Carnap ve Neurath'ta vücut bulan üç ayrı alt-okul vardır diyebiliriz.

diye çevriliyor; bundan sonra büyük harfle “Düşünce”) aslında mantık, matematik, astronomi, fizik ve kimya alanlarında bulunabilen türden özel cümleleri anlatmak için kullanılan bir kavram.¹⁷ Daha düzgün söylersek, örneğin Newton’un ikinci yasasına belirli bir Düşünce denk düşüyor. Ancak insanların zihninden tümüyle bağımsız şekilde kesin bir doğruluk değeri alabilecek olan cümleler bir Düşünce ifade edebiliyor.

Frege, Düşünce sözcüğü ile ifade ettiği fikrin gündelik dilde aynı sözcükle ifade edilen şeyden çok farklı olduğunu çok iyi biliyor ama bunda bir sorun görmüyor. Ona göre bilim insanı sözcüklere yeni içerikler yükleyerek onları ihtiyacı olan şekilde kullanabilir.¹⁸ Bu söylediklerimizi şöyle özetleyebiliriz. Frege gündelik dil ile ilgilenmiyor. Aslında kesinlikli bilimler dışında herhangi bir şeye yüzünü dönmüyor. Kesinlikli bilimler aritmetik üzerinden mantığa bağlanıyor, bunu da matematiğin mantıksal temelini geliştirerek yapıyor. Yani tersten söylersek, en temelde mantık var. Onun üzerinde matematik yükseliyor ve doğa bilimlerinin temelinde matematik yatıyor. Frege yaygın şekilde analitik dil felsefesinin kurucularından biri olarak görülür, fakat yine de kendisinin doğal diller ile bağı kesmek istemesi nedeniyle aslında pek çok geleneksel felsefi problem ile de bağını koparmak istediğini söyleyebiliriz.

Şimdi Wittgenstein’a bakalım. Ludwig Josef Johann Wittgenstein (1889-1951) analitik felsefenin kurucuları arasında bilimle felsefe arasında en kesin sınırları çekmek isteyen kişi olarak biliniyor.¹⁹ Wittgenstein, *Tractatus* 4.1’den 4.113’e kadar, bilimsel doğalcılığın (naturalism) veya bazılarının deyışıyle bilimselciliğin (scientism) alametifarikası olarak görülen bilim-felsefe bütünleşmesinin tam aksini savunuyor: “Felsefe doğa bilimlerinden biri değildir” ama “[f]elsefe onun tartışmalı alanını sınırlar.”²⁰⁻²¹ Ona göre, “Felsefe, başka türlü sanki bulanık ve kaypak olan düşünceleri, açık kılmalı, keskin olarak sınırlamalıdır” (4.112). Psikoloji bilimi veya Darwin’in kuramı Wittgenstein açısından kendi yaptığı işle bağlantısızdır veya daha doğrusu herhangi bir doğa bilimi ve bilimsel kuramdan daha bağlantılı değildir (4.1121). *Tractatus*’un Wittgenstein’ı felsefe yapıyor ve yaptığı felsefeyi bilimden kesin şekilde ayırıyor.

17 Richard G Heck ve Robert May, “Frege’s Contribution to Philosophy of Language”, içinde *The Oxford Handbook of Philosophy of Language* (New York, N.Y.: Oxford University Press, 2006), ss. 3–39.

18 Frege.

19 Spurrett.

20 *Tractatus Logico Philosophicus*, çev. Oruç Aruoba, 7. baskı (İstanbul: Metis, 2013), 4.111&4.113.

21 Doğalcılığın çok çeşitli formları ve dereceleri olabilir ancak ben burada doğalcılığın güçlü biçimlerinden bahsediyorum. Diğer bir ayırım ise epistemolojik/yöntemsel ve ontolojik natüralizm arasındadır. Bu makaledeki natüralizm anlayışı epistemolojik/yöntemsel olandır.

Üçüncü figür George Edward Moore (1873-1958) ise sağduyuyu felsefenin merkezine yerleştiriyor. O kadar ki 1925 yılında “Sağduyunun Savunusu” başlıklı bir makale yazıyor.²² Mantıksal analiz sağduyu tarafından bize öyleymiş gibi gösterilen şeylerin içerisindeki gizli varsayımları, belirsizlikleri ve anlamsızlıkları gösterir. Bilim de sıklıkla sağduyunun yani folk kuramların yanlış olduğunu kanıtlamıştır. Buna rağmen Moore 1925’te mantıksal analizin veya bilimin düzeltilmesi gereken sağduyuyu savunuyor. Bu gerçekten çok ilginç. Moore analitik felsefenin kurucularından birisi olarak gösteriliyor. Hâlbuki aynı dönemde yani 1923’te Russell, yani analitik felsefenin dördüncü kurucusu, tam aksi yönde görüşler belirtiyor. Avusturalasya Psikoloji ve Felsefe Dergisinde yayınlanan “Muğlaklık” başlıklı yazısının son sayfalarında bizim bugün doğalcı epistemoloji ve hatta bilimselcilik dediğimiz görüşleri son derece kesin bir dille savunur. Ona göre epistemolojinin çoğu problemi eğer hakiki problemlerse esasında fizik ve fizyolojinin problemleridir ve fizyoloji de özünde fiziktir.²³

Normalde bu cümleleri Quine’dan bekleriz.²⁴ Quine doğalcılığın önde gelen isimlerinden ama şimdi aynı ana fikri Russell’ın 1923 tarihli bir makalesinde buluyoruz. Russell bırakın bilim ile felsefe arasında Wittgenstein’in yaptığı şekilde keskin bir ayırım yapmayı resmen epistemolojiyi fiziğin içerisine gönderiyor. Moore ise sağduyu ile felsefe yapıyor ki bu mantıksal analiz için de bilimsel felsefe için de uygun değildir. Sağduyu yüzeysel ve güvenilmezdir. İçinde çok sayıda gizli varsayım barındırır ki dilin mantıksal analizi bu örtük varsayımları ortaya çıkarmaya yöneliktir. Burada en iyimser deyişle muazzam bir çeşitlilik ve kötümser söylersek bir zıtlık var gibi gözükmektedir. Şimdi biz bu dört isimden onların takipçilerine geçelim.

Bölüm 3. Viyana ve Berlin Çevreleri

Viyana Çevresi 1920li yılların başında ortaya çıkmış bir hareketin ismidir. 1924 yılında sadece birkaç kişi olarak başlayan toplantıların 1926’da genişlemesi sonucunda 1929 senesinde sayıları on dördü bulmuştur. Gerçi buna bir hareket demek çok doğru olmayabilir, çünkü 10-14 yıl boyunca her Perşembe buluşan çok küçük bir insan grubundan bahsettiğimiz için hareket sözcüğü abartı kaçabilir. Esasında Viyana Çevresi yerine “Bilimsel Dünya Görüşü” çevresinde toplanmış üyelerden bahsetmek daha doğru olabilir.

22 George Edward Moore, “A Defense of Commonsense”, içinde *Philosophical Papers* (London: George Allen & Unwin, 1959), ss. 32-45.

23 Bertrand Russell, “Vagueness”, *Australasian Journal of Psychology and Philosophy*, 1.2 (1923), 84-92 <<https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1080/00048402308540623>>.

24 “Epistemology Naturalized”, içinde *Quintessence: basic readings from the philosophy of W. V. Quine*, ed. Roger F Gibson (Cambridge, Mass.: MIT Press. A Bradford Book, 2004), ss. 259-74.

1929 senesinde yayınlanan Viyana Çevresi Manifestosu olarak bilinen metindeki bilgilere göre Çevrenin üyeleri şunlardır: Gustav Bergmann, Rudolf Carnap, Herbert Feigl, Philipp Frank, Kurt Gödel, Hans Hahn, Viktor Kraft, Karl Menger, Marcel Natkin, Otto Neurath, Olga Hahn-Neurath, Theodor Radakovic, Moritz Schlick ve Friedrich Waismann.²⁵ Aynı metnin sonunda, Viyana Çevresine sempati duyanlar ve üç kişilik “Bilimsel Dünya Görüşünün Önde Gelen Temsilcileri” listeleri de yer almaktadır. Son listede Albert Einstein, Bertrand Russell ve Ludwig Wittgenstein isimlerini okuyoruz. Diğer listede ise Walter Dubislav, Josef Frank, Kurt Grelling, Hasso Hiirlen, E. Kaila Heinrich Loewy, F. P. Ramsey, Hans Reichenbach, Kurt Reidemeister ve Edgar Zilsel yer alır. Tüm liste sadece 27 kişiden oluşur.

Bunlar arasında *sadece* felsefeci olan çok azdır. Listede genelde fizikçi, mantıkçı ve matematikçileri görüyoruz. Birkaç tane de sosyal bilimci vardır. Bugün Viyana Çevresi tarihi üzerine yapılan çalışmalar Çevrenin içinde ciddi farklılıklar bulunduğunu gösteriyor. Ayrıca birçok üyenin kısa süre içerisinde fikirlerini birden fazla olmak üzere değiştirdikleri de giderek daha çok kabul görüyor.

Gerçekten de örneğin Neurath, Carnap gibi dilin mantıksal analizini yapma gibi bir girişimde bulunmamıştır. Schlick ise kuvvetli bir Wittgenstein takipçisidir, onun yakın arkadaşı ve Viyana Çevresi ile arasındaki bağıdır.²⁶ Yani Viyana çevresi kendi içinde *Tractatus* benzeri fikirlerden Quine benzeri fikirlere kadar bir çeşitlilik gösterir. Berlin Çevresi (“Ampirik Felsefe Derneği”) kısa adlandırması ile atıfta bulunduğum diğer okulun en bilinen ismi Reichenbach ise yukarıda bahsettiğim manifestonun sonunda yer alan ikinci listede Viyana Çevresine sempati duyanlar listesinde yer almaktadır. Berlin Çevresi, uzun dönem boyunca Viyana Çevresi ile yakın irtibat içinde bulunmuş bir oluşumdur.

En önemli isimlerinden birisi olan Reichenbach bilimsel felsefe çağrısını en güçlü yapan felsefecilerden birisidir. Nitekim Çevrenin adı önce “Ampirik Felsefe Derneği” iken sonradan “Bilimsel Felsefe Derneği” olmuştur. Reichenbach Türkiye’de İstanbul Üniversitesi’nde çalıştığı 1933–1938 seneleri arasında yazdığı bir dizi yazısında felsefecilerin bilim öğrenmek zorunda olduğunu şiddetli şekilde vurgulamıştır.²⁷ Doğa bilimlerini yakından takip

25 Rudolf Carnap, Otto Neurath, ve Hans Hahn, “The Scientific World Conception: The Vienna Circle” (Vienna: Artur Wolf, 1929) <<http://evidencebasedcryptography.org/pdfs/viennacircle.pdf>> [erişim 1 Ocak 2018].

26 Bkz. ve karşı. Thomas Uebel, “Vienna Circle”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Stanford University, 2016).

27 Bkz. özl. Hans Reichenbach, “Felsefe ve Tabiat Bilimleri”, içinde *Bilime Yeni Pozitivist Bakış. İstanbul Konferansları*, ed. Remzi Demir ve İnan Kalaycıoğulları, çev. Nusret Hızır ve İnan Kalaycıoğulları (Ankara: Epos Yayınları, 2013), ss. 13–21.

etmiştir. Hatta Einstein'ın dostu olması sebebi ile fizikteki son gelişmeleri birinci elden sayılabilecek bir yakınlıkta takip etmiştir diyebiliriz.

Doğa bilimlerine ve özellikle de onun temeli saydığı tümevarım ve olasılık kuramlarına çok büyük önem atfetmiştir. Reichenbach aslında böyle bakıldığında örneğin Carnap'a pek de benzememektedir. Wittgenstein'a kesinlikle düşünsel olarak yakın değildir ve Moore gibi sağduyuyu savunmaz. Belki Russell'a yakındır demek mümkün olabilir. Ama bir de "Olağan Dil Felsefesi" (Ordinary Language Philosophy) okuluna bakınız. Burada doğal dilin mantıksal-sentaktik olmayan bir çözümlemesi vardır. Sentaksın önemi geriye, semantik ve pragmatik çok altına inmiştir. Bu okul için dilin mantıksal analizi yolu çok uzaklardadır. Üstelik bilim, dilin analizinde alakasız olarak algılanmıştır. Fakat Olağan Dil Felsefecileri dönemine denk gelen sıradan zihin felsefesi demek istediğim Ryle veya Armstrong için de bilimin özel bir yeri yoktur. Olağan Dil Felsefesinin daha çok Moore'dan etkilendiği ve sonradan ise büyük etkinin orta ve geç dönem Wittgenstein olduğu söylenir.²⁸

Burada dilin mantıksal analizi yoluyla metafiziğin elenmesi veya gizli varsayımların ortaya çıkarılması gibi bir çaba yoktur. Herhangi bir bilimsellik veya bilim-esintili olma iddiası da bulunmaz. Ama gerçekten de Moore ve geç dönem Wittgenstein'dan ilhamını almıştır denebilir. Bu ikisi analitik felsefenin kurucularındandır. Ama analitik felsefe eğer bahsini ettiğimiz tüm okulları ve alt okulları kapsayan bir şemsiye ise ortaya tam bir karikatür çıkmış demektir. Kullandıkları araçlar, güvendikleri yöntemler, ilgi alanları ve bilimle ilişkileri birbirinden son derece farklı bu okulları bir çatı altında toplamanın manası nedir?

Rossi buna hepsi de eninde sonunda dilin analizi ile ilgilenmektedirler şeklinde bir yanıt verir.²⁹ İyi ama aynı Rossi post-modern olarak nitelenebilecek felsefenin söylem analizini merkeze aldığını belirtir. Söylem analizi bir dil analizi değil midir? Dilin nasıl analiz edilebileceği konusunda büyük fark vardır denilebilir. Ama zaten yukarıda çok farklı tipler olan doğal ve yapay dillerin bazen sözcüklerin kullanımı bakımından (use) incelendiğini bazen ise formel yollarla incelendiğini görmemiş miydik?

Analitik felsefe etiketi analitik felsefe şemsiyesi altında toplanan çok sayıda okul ve alt-okulun aralarındaki derin ayrılıkları görmemize engel teşkil etmekle kalmaz. Ayrıca bu etiket analitik olan ve olmayan felsefelerin aralarındaki muazzam ortaklıkları da görünmez kılar. Günümüzdeki analitik felsefe sezgilere, düşünce deneylerine, sağduyuya ve içebakışa çok önem vermesi

28 Bkz. Sally Parker-Ryan, "Ordinary Language Philosophy", *Internet Encyclopedia of Philosophy*.

29 Rossi.

ile analitik felsefenin erken dönemlerinde karşıtlarına yönelttiği eleştirilerin nesnesi konumuna gelmeye adaydır. Carnap 1932'de bize şöyle söyler:

Birçok metafizik ifadenin anlamsız olduğunu gördükten sonra, anlamsız olanları bir kenara bıraktığımızda, metafizikte hala anlamlı ifadelerin olup olmadığı sorunu ile karşılaşırız. Şu ana kadar ulaşılan sonuçlardan, metafiziğin anlamsızlığa düşme tehlikesi olduğu ve eğer metafizik yapılacaksa bu tehlikelerden kaçınmak için çaba gösterilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ama gerçekte durum, metafiziksel ifadelerin anlamlı olmadığıdır. Bu metafiziğin kendine koyduğu vazifeden kaynaklanır: Metafizik *ampirik bilimlerin ulaşamayacağı bilgi türünü bulup dizgeleştirmeye* (formulate) çalışır.³⁰ (Vurgular bana aittir.)

Gerçekten bu sonuncusu çok ilginç bir cümledir: ampirik bilimlerin ulaşamayacağı bilgi türü. Bu türden bilgiyi bulup formüle etmeye çalışmak geleneksel metafiziğin kendisine koyduğu vazifedir. İlginçlik şuradadır: Felsefenin çoğunluğu önüne zaten bu hedefi koymaz mı? Tüm bilgi görgül bilimlerin ulaşımına açıksa felsefeye düşen görev veya alan ne olabilir? Dikkat ederseniz Carnap burada ampirik bilimlerin henüz ulaşmadığı bilgilerden bahsetmiyor. Bahsettiği şey bilimlerin *ulaşamayacağı* türden bilgiler. Örneğin zombinin olanaklı olup olmadığı tam da bu türden bir bilgidir. Bu problem, çağdaş analitik zihin felsefesinin temel problemlerinden biri olarak görülmektedir. Zombi, kendisinin bilinç eklenmiş kopyasından hiçbir şekilde ayırt edilemeyecek bir yaratıktır. Adı üzerinde hiçbir şekilde ayırt edilmesi mümkün değil yani hangi görgül yöntemi kullanırsanız kullanın ayırt edilemez. Yani görgül yöntemlerle bir şeyin zombi mi yoksa bilinçli mi olduğuna karar vermek kesinlikle imkânsızdır.

Bu senaryo üzerinden her yıl yüzlerce zihin felsefesi makalesi basılmaktadır. Çoğu analitik felsefeci ise bunun mümkün olduğuna kavramsal-sezgisel veya mantıksal yollarla çoktan karar vermiştir. Bugünkü zihin felsefesinin analitik versiyonu, tam olarak 1932'de Carnap'ın karşı çıktığı ve elemeye çalıştığı felsefe biçimidir: anlamsız metafizik. Bu durumda analitik felsefenin en tanınmış figürlerinden bir tanesi bugünkü analitik felsefenin elenmesini savunmaktadır. Bu sonuç birçok kişiye çok saçma gözükebilir ama değildir ve doğrudan Carnap'ın metafizik denilen şeye karşı olmasına dair verdiği en çekirdek sebebe dayanır. Aslında bu türden tuhaflıklar için günümüze gelmeye hiç gerek yok. *Tractatus*'u ele alalım. *Tractatus* bize dünyanın şeylerle değil olgularla dolu olduğunu söylemektedir. Eskiler evrenin ana maddesinin su veya ateş olduğuna inanırdı. *Tractatus* ise dünyanın şey-

30 Carnap, "Dilin Mantıksal Analiziyle Metafiziği Eleme".

lerin değil olguların toplamı olduğunu söyler.³¹ Fakat Carnap bize dünyanın veya evrenin neyden oluştuğuna dair realist mantıktaki soruların metafizik ve anlamsız sorular olduğunu söylemişti. Yanlış anlaşılmasın, ben kesinlikle burada adı anılan herhangi bir felsefecinin diğeri karşısında haklı veya haksız olduğunu öne sürmüyorum. Sadece analitik felsefenin dört kurucusu (kendi aralarında) ve onların takipleri (hocalar ve öğrenciler) arasında çok derin ayrılıklar ve hatta zıtlıklar olduğunu göstermeye çalışıyorum.

Bölüm 4. Doğalcı ve Pragmacı Felsefeler

Tarihsel olarak ele aldığım son okul daha çok 1940-1960lı yılları kapsayan Olağan Dil Felsefesi idi. Fakat henüz değinemediğim iki ayrı okul daha var. Bir tanesi çok eski, hatta analitik felsefenin doğumunun hemen öncesinde ortaya çıkıyor ve adına pragmacılık deniliyor. Pragmacılık Charles Peirce ve William James ile başlıyor denilebilir. Diğeri ise doğalcı felsefe ve çağdaş anlamıyla daha çok 1960-70li yıllarda yükseliyor. Burada ise Quine en öne çıkan kuruculardan.

Aslında burada ilginç olan çok fazla husus var. Ben bunlardan sadece birkaçına dikkatinizi çekmek istiyorum. Pragmacılığın günümüze daha yakın kısmının önde gelen figürlerinden Richard Rorty, pragmacılığı analitik felsefeye bir alternatif olarak öne sürüyor; ama aynı zamanda fikirleri için ilhamını Quine ve Davidson'dan aldığını belirtiyor. Buna dikkatimi çeken David Spurrett, Quine ve Davidson'un paradigmatik analitik felsefeciler arasında sayıldığını hatırlatıyor.³²

Pragmacılık en azından kuruluş döneminde pratik sonuçlarla ilgilidir. Örneğin zombi ve onun bilinçli kopyası arasında pratikte ortaya çıkması mümkün olan hiçbir fark yoksa onlar aynı şeydir. Aradaki fark *sözel* olabilir ama *gerçek* değildir. Bu yaklaşım kesinlikle Carnap 1932'e yakın ama çağımızdaki analitik metafiziğe karşıttır. Aslında Carnap ile pragmacılığın kurucuları arasındaki bu ortak nokta tesadüfi değildir. Viyana Çevresinin 1929 tarihli manifestosunda kendi yaklaşımlarına yakın olarak zikredilen tek Amerikalı felsefeci William James'tir.³³

Diğer yandan Russell pragmacılığı çok sert sözlerle eleştirmiştir. Her durumda pragmacılık günümüzdeki analitik metafizikten çok farklıdır. Aslında pragmacılığı ortaya sürerken Peirce'ın yapmak istediği şeylerden bir tanesi

31 Wittgenstein.

32 Spurrett.

33 Carnap, Neurath, ve Hahn.

metafiziğin defterini dürmektir.³⁴ Bu bakımlardan Peirce ve James ile analitik felsefenin bazı figür ve ana fikirleri arasında çok önemli benzerlikler vardır. Yine de pragmacı filozoflar örneğin Wittgenstein veya Moore'a hiç benzemez. Russell ise zaten çok ağır sözlerle onları eleştirmiştir. Frege kendi dönemdaşları olmasına rağmen Peirce ve James'i umursamamıştır. Pragmacılık, mantıksal pozitivizm ve ardından Olağan Dil Felsefesi yükselirken unutulmuş ama tekrar hatırlandığında kendisini yeni bir konumda bulmuştur.

Doğalcı felsefenin durumu ise daha basittir. Quine, analitik felsefe adı altında toplanan okulların neredeyse tüm temel iddialarına ve varsayımlarına meydan okumuştur.³⁵ Nitekim Quine bugün yaşayan analitik felsefeciler arasında çok az sayıda sadık takipçi bulabilmiştir.³⁶ Quine'in görüşleri halen son derece radikal ve kabul etmesi güç bulunmaktadır. Quine aynı kendisinden önce Dewey'in yaptığı gibi analitikçilerin ikilikçi (dualist) cephaneliğinden geriye hiçbir şey bırakmayacak şekilde hareket etmiştir. Her şeyden önce bilim-felsefe şeklindeki kategorik ayrıma karşı çıkmış ama paralel olarak sentaks-semantik, semantik-pragmatik, zihin-beden, keşif bağlamı ve gerekçelendirme, analitik-sentetik ve işlem-kaplam türünden birçok ikilikleri reddetmiştir. Bu temelleri yıktığınızda ortada ne Moore ne Wittgenstein ne de Frege ile ortaklık kalıyor. Aynı şey Viyana ve Berlin Çevreleri ile Olağan Dil Felsefesi için de geçerlidir. Quine o kadar ileri gitmiştir ki post-modern felsefe ile söyledikleri arasında benzerlikler kurulabilmektedir ancak tabii ki bunlar sadece yüzeysel benzerliklerdir. Demek istediğim şey sadece şudur: Quine analitik felsefeye dâhilse analitik felsefenin diğer temsilcilerini analitik felsefe çatısının altında toplamak anlamlı görünmemektedir. Bunun nedeni Quine'in önde gelen isimlerinden olduğu doğalcı felsefenin yapısıdır. Aşağıdaki kısımda bu yapıyı ve bu yapının neden örneğin Moore, Wittgenstein ve Frege'nin genel yaklaşımı ile çok uyumsuz olduğunu göstermeye çalışacağım.

Bölüm 5. Doğalcı ve Pragmacı Felsefe Analitik Felsefeye Karşı

Doğalcı felsefeyi tanımlamak zordur. Ama yine de şu başlangıç tanımını geçici olarak kabul edebiliriz: Bilimin temelini oluşturabilecek ve onun kendisinden daha sarsılmaz (firmer) bir ilk felsefenin reddi doğalcılığın en merkezi kılavuz ilkelerinden biridir.³⁷ Diğer türlü söylersek "bilgi, zihin ve anlam

34 Charles Sanders Peirce, "How to Our Make Ideas Clear", *Popular Science Monthly* 12, 1878, 286–302.

35 Willard Van Orman Quine, "On What There Is", *The Review of Metaphysics*, 2.5 (1948), 21–38; Willard Van Orman Quine, "Main Trends in Recent Philosophy: Two Dogmas of Empiricism", *Philosophical Review*, 60.1 (1951), 20–43.

36 Gary Kemp, "Quine's Relationship with Analytic Philosophy", içinde *The Blackwell Companion to Quine*, ed. E. Lepore ve G. Harman (Blackwell Publishing, 2013).

37 Bkz. ör. Willard Van Orman Quine, "Grades of Theoreticity", içinde *Experience & Theory*, ed. Lawrence

doğal dünyanın kalanını çalıştığımız aynı deneyimci tutumla ele alınmalıdır.”³⁸ Bu üç şey “doğa bilimlerdeki tutumun aynısı ile çalışılmalıdır” şeklindeki ilkeyi kabul ettiğiniz zaman zaten ilk felsefeye pek fazla bir iş kalmayacaktır. Doğalcılığın ana hatları bilimsel yaklaşım, konu kapsamı ve kullanılan yöntemler ile felsefi pratikler arasındaki benzerlik ve farklılıkların nasıl yorumlanacağına dair bir ayrım ile de çizilebilir. Doğalcılık bu makalenin yaklaşımına göre hem Kıtacı denen felsefeden hem de günümüz analitik felsefesinden farklı olduğuna göre bilim ve felsefe arasındaki ilişkiyi bu iki okul doğalcılıktan farklı görüyor demektir.

Tarihsel bakıldığında analitik felsefe genel adlandırması altında yer alan okulların bilime yaklaşımı son derece büyük farklılıklar ve hatta açık zıtlıklar sergilemiştir. Mesela Frege psikolojizme karşı şiddetli bir karşı çıkış sergilemiştir.³⁹ Hâlbuki yirminci yüzyılın doğalcılığı, on dokuzuncu asrın psikolojizminin tarihsel olarak evrimleşmiş halinden başka bir şey değildir.⁴⁰ Öyleyse Frege’nin doğalcılık karşıtı olup olmadığına bakmanın kolay bir yolu onun psikolojizme neden karşı çıktığını incelemek olmalıdır.

Analitik felsefenin kurucularından olan Frege, Philip Kitcher’a göre, aynı zamanda yeni ortaya çıkmakta olan anti-doğalcı felsefenin kardinal tezlerinin en net ifadelerini vermiştir.⁴¹ Kitcher, erken dönem mantıksal deneyimcilik taraftarlarının doğa bilimlerinden kavramsal ve bulgusal olarak yararlanmayı gereksiz gördüklerini ve hatta sonraki dönemde ortaya çıkan takipçilerinin *insan bilgisinin örnekleri olarak bile* bilimle tüm ilişkiyi gereksiz gördüklerini bildirir (a.g.m., s. 54, dipnot 6). Frege için bilimin paradigmatik örneği matematik idi. Astronomi, fizik ve kimya gibi bilimler ise istatistik ve tümevarım temelli oldukları için sayı teorisi üzerinden matematiğin temellerine bağlanabilecek olan kesinlikli bilimlerdi.⁴² Böylelikle bu üç doğa bilimi, temelinde matematiksel yapıya sahip olan ve ayrıca bu

Foster ve J W Swanson (Baltimore, MD: The University of Massachusetts Press, 1970), ss. 1–17 (s. 2); Krş. Willard Van Orman Quine, “Structure and Nature”, *Journal of Philosophy*, 60.1 (1992), 5–9 (s. 9); Sander Verhaegh, *Working from Within: The Nature and Development of Quine’s Naturalism* (New York: Oxford University Press, 2018).

38 Willard Van Orman Quine, “Ontological Relativity”, *Journal of Philosophy*, 65.7 (1968), 185–212 (s. 185).

39 Bkz. Çağlar Koç, “Psikolojizm ve Karşıtları”, *Kutadgubilig*, 0.32 (2016), 377–92.

40 Martin Kusch, *Psychologism: A Case Study in the Sociology of Philosophical Knowledge* (London: Routledge, 1995);

Kenneth R Westphal, “Conventionalism and the Impoverishment of the Space of Reasons: Carnap, Quine and Sellars”, *Journal for the History of Analytical Philosophy*, 3.8 (2015), 1–66 <<https://doi.org/10.15173/jhap.v3i8.42>>.

41 Philip Kitcher, “The Naturalists Return”, *Philosophical Review*, 101.1 (1992), 53–114 (ss. 53&54) <<https://doi.org/10.2307/2185044>>

42 Krş. Heck ve May.

yapı nedeniyle matematiğin temellerinin araştırmasına girişen Fregeci proje için kapsam dâhilinde kalmaktadır. Frege, matematiksel yapıya sahip bu bilimleri ve ayrıca matematiğin kendisini kesinlikli yapıda gördüğü için burada psikolojinin ne işe yarayabileceğini tahayyül etmemiştir.

Mantık, Frege için aynı etik gibi normatif bir alandır. Biyoloji gibi doğa bilimleri veya psikoloji gibi davranış bilimleriye betimleyicidir. Bu keskin ikiciliğin varlığı karşısındaki tutumunuz sizin doğalcılık karşısındaki tutumunuzun bir yansıması olacaktır. Frege bu ayrımda nehrin normatif yakasında konumlandırmıştır kendisini. Dolayısıyla Kitcher, Frege'yi kendi döneminde ortaya çıkmakta olan doğalcılığa karşı kardinal tezlerin en özlü ifadesinin yazarı olarak görmekte haklıdır. Diğer kuruculardan Wittgenstein'in *Tractatus*'unun dördüncü bölümünde doğa bilimleri ve felsefeyi olabilecek en keskin şekilde ayırdığını zaten yukarıda göstermiştik.

Yukarıda alıntılıdığım pasaja dayanırsak, diyebilirim ki *Tractatus* bize felsefe ile bilimin tek bir yelpazenin kısmen üst üste çakışan bölgele-ri olamayacağını söyler. Hâlbuki bu ifade Quine gibi önde gelen doğalcıların en sık öne sürdükleri fikirdir. Wittgenstein burada doğa bilimlerini, önermelerin toplamı olarak değerlendiriyor. Modern doğalcı bilim felsefesindeyse bilim sadece önermeler halinde ifadesini bulan fikirlerden değil ama çok daha karmaşık ve ince yapıların bir toplamı olarak görülmektedir. Bilimin önermelerin toplamından ibaret olması ile örneğin örnek problem çözümleri olarak görülmesi arasında önemli farklılıklar vardır. Bu meseleyi burada işleme imkânım yoktur ama doğalcı bilim felsefesinin ayırt edici boyutlarından bir tanesi bilimi önermelerin toplamı olarak görmemesidir.⁴³ Eğer bilim önermeler toplamı olsaydı eski tip uygulamalı mantık veya mantıksal deneyimci epistemoloji olarak adlandırılan projelerin belki bir şansı olabilirdi. Önermeler tanımı gereği insanlardan bağımsız, nesnel ve belirli bir yapıya sahip olduğu için bilimin epistemolojisinde kolektif ve bireysel olarak bilim insanı devreden çıkar. Doğalcı bilim felsefesi bilim insanının bilimsel aktivitenin içerisine tekrar sokulmasıdır. Sadece bu boyutlar bile *Tractatus* dönemi Wittgenstein'ı hakkında doğalcılık karşıtıdır dememiz için yeterlidir. Ama biz işimizi sağlama alalım ve devam edelim:

4.1121 Psikoloji, felsefeye başka herhangi bir doğabiliminden daha yakın değildir.

Bilgi kuramı psikolojinin felsefesidir. Benim im dili üzerindeki incelemem,

43 Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, 2. baskı (Chicago, IL: The University of Chicago Press, 1970).

filozofların mantık felsefesi için özsel sayageldikleri, düşünce süreçlerinin incelenmesinin karşılığı olmuyor mu? Ama onlar çoğunlukla özsel olmayan psikolojik soruşturmalara takılıp kaldılar, ve benzer bir tehlike benim yöntemim için de var.

Wittgenstein normatif bir epistemoloji aracılığıyla bilim ve felsefeyi keskin şekilde ayırmıştı. Şimdiyse kendisi ne demek istediğini ayırtılandırmış. Diyor ki, psikoloji felsefeye uzaktır. Aksine kendi döneminde psikolojist olarak nitelendirilen ve bizim bugün doğalcı demek isteyebileceğimiz felsefeciler, epistemoloji ve psikoloji arasında yakın bir bağ kurmuştur. Böylelikle kesinlik olgusu bile bir kesinlik hissi olarak yorumlanmış ve kesinlikli bilimlerin epistemolojisi psikoloji ile birleştirilmek istenmiştir. Psikoloji ile epistemolojinin birbirinden soyutlanması doğalcılık karşıtlığının baş göstergelerinden biridir. Üçüncü göstergeyi analitik epistemologların Darwinci kurama karşı tavırlarında bulmak kolaydır:

4.1121 Darwin'in kuramının, felsefeyle, doğabiliminin başka herhangi bir hipotezinden daha fazla bir alışverişi yoktur.

4.113 Felsefe, doğabiliminin tartışmalı alanını sınırlar.⁴⁴

Doğalcı epistemoloji sadece insan zihni ve davranışının bilimi olan psikolojiyi değil ama aynı zamanda evrim kuramını da hesaba katar. Nedeni şudur. Bilimsel olsun veya olmasın bilgi insanın deneyimlere ve deneylerine dayanarak geleceği öngörmek ve hareketlerine yön vererek hayatta kalmasına yarar. Bu perspektiften bakıldığında önerme formunda olsun olmasın bilgi benzeri yapıların evrimsel geçmişimizle bir bağı olduğunu varsaymak son derece makul olacaktır. Wittgenstein ise Darwinci kuramı felsefenin tümüyle dışına atmak istemiştir. Fakat bu bile en son alıntıladığımız cümle ile kıyaslanırsa doğalcı felsefe ile analitik felsefe arasındaki en keskin ayrımı oluşturmamaktadır. Esas ayrım son cümlede gelir: "Felsefe, doğabiliminin tartışmalı alanını sınırlar." Doğa biliminin alanını sınırlama görevi ile donatılmış felsefe fikri "İlk Felsefe" veya "metafizik" denen felsefe sahasının alametifarikasıdır. Yukarıda söylediğimi tekrarlamak pahasına demeliyim ki, doğalcılığın temeli bir ilk felsefe gerekliliği veya olanağının reddidir. Kuşkusuz günümüz doğalcı felsefe pratiği yaygınlaştıkça çatallanmaktadır. Belki de bu çeşitliliğe bakmadan kesin bir karar vermemek daha doğru olur. Şimdi bu çeşitliliğe bir bakalım.

44 Wittgenstein.

Günümüzde Kantçı doğalcılık, metafizik doğalcılık, pragmacı doğalcılık⁴⁵, koltuk doğalcılığı, doğalcı Platonculuk ve Platoncu doğalcılık⁴⁶ ve yumuşatılmış (veya “liberal”) doğalcılık⁴⁷ gibi ifadeler ortalığı kasıp kavurmaktadır. Dolayısıyla doğalcılık derken Quine paradigma olarak alındığında, kendisini doğalcı ilan eden pek çok yaşayan felsefeci bu kapsamın dışında kalacaktır. Ama biz yine de Quine’ı örnek olarak alabiliriz; çünkü kendisi aynı zamanda tam bir pragmacıdır.

Bu tartışmalar aracılığıyla şunu göstermiş olduğumu düşünüyorum: Doğalcılık kendisi dışında kalan (Mantıksal Pozitivizm, Olağan Dil Felsefesi ve çağdaş analitik ontoloji) analitik felsefe etiketi altında toplanan diğer okullardan son derece farklıdır. Dolayısıyla analitik felsefe serbest bir akım olarak nitelendirilse bile doğalcılık bu serbest akımın dışında kalacaktır.

Bölüm 6. Sonuç

Analitik felsefenin 100-120 yıllık tarihinde çeşitli biçimlerde nitelendirilmesine rağmen bu makalede ben analitik felsefe etiketinin faydalı olmadığını savundum. Bunu yaparken analitik felsefenin kurucuları ya da vazgeçilmez olarak nitelendirilen isimlerinin, kendi aralarında en temel yöntemsel meselelerde bile muhalif pozisyonlarda yer alabildiğini göstermeye çalıştım. Frege, Wittgenstein, Moore ve Russell ile başlatılan bir felsefe geleneğinin, bu isimlerin felsefi yönetime çok farklı yaklaşımları göz önünde bulundurulursa, ortak bir felsefi okul adı altında toplanmasından ziyade bu geleneğin en fazla serbest bir felsefi hareket olarak nitelenmesi makul olabilir.⁴⁸ Bu isimlerin, hele de son yarım asrın ana akım analitik felsefecilerinin; bilime, felsefeye, dilsel ve mantıksal analize ve sağduyuya dair tutumları oldukça farklıdır. Paralel şekilde, ismi geçen felsefecileri anlamak ve yorumlayabilmek açısından analitik felsefe etiketinin yarardan çok zarar getirdiğini de göstermeye çalıştım.

Zarar getirmesinin nedenlerinden bir tanesi bu etiketin analitik denilen felsefeler arasındaki muazzam farklılıkları ve zenginliği ve analitik olan ve olmayan felsefeler arasındaki şaşırtıcı benzerlikleri göz ardı etmemize yol açmasıdır. Ayrıca, ikinci kuşak analitik felsefenin bulunduğu savunu-

45 John R. Shook, “Neuropragmatism, knowledge, and pragmatic naturalism”, *Human Affairs*, 23.4 (2013), 576–93 <<https://doi.org/10.2478/s13374-013-0150-4>>

46 Bernard Linsky ve Edward N. Zalta, “Naturalized platonism versus platonized naturalism”, *Journal of Philosophy*, 92.10 (1995), 525–55.

47 Mario De Caro ve David Macarthur, “Introduction: Science, Naturalism, and the Problem of Normativity”, içinde *Naturalism and Normativity*, ed. Mario DeCaro ve David Macarthur (New York, N.Y: Columbia University Press, 2010), ss. 1–19.

48 Glock, *What is Analytic Philosophy?*

lan Viyana ve Berlin Çevrelerinin birçok ortak noktasına rağmen mantıksal deneyimcilik etiketi altında toplanması yanıltıcıdır. Dördüncü bölümde ise analitik felsefe etiketi altında toplanmaktansa, ona alternatif olarak sunulması gereken iki alternatiften, doğalcılıktan ve pragmacılıktan, bahsettim. Alanyazında tipik olarak Quine gibi doğalcıları içine alarak tanımlanan analitik felsefe geleneğinin içerisinde doğalcı felsefecileri çıkarırsanız geriye kalan kümeyle doğalcılar arasında bir süreklilik yoktur. Zaten doğalcılık ve pragmacılık dışında geriye kalan analitik felsefe nitelendirmesi altındaki diğer okulların da bu durumda kendi adlarıyla anılması daha faydalı olacaktır. Yani Viyana Çevresi, Berlin Çevresi, Olağan Dil Felsefesi, çağdaş analitik metafizik, doğalcılık, pragmacılık ve benzerleri daha açıklayıcı ve somut okul adlarıdır. Bu okullardan çoğunu bir araya getirme çabasında olan analitik felsefe etiketi ise içinde bolca zıtlık barındıran *serbest* hareket olarak nitelendirilebilir. Yani doğalcı olmayan analitik felsefeleri birleştirmek için kullanıldığında, “analitik felsefe hareketi” ifadesi, hareketlerin serbestliği ve tarihsel evrime çok açık olmaları nedeniyle meşru hale gelebilir. Bu kapsama bir de doğalcılık ve pragmacılığı eklerseniz, analitik felsefe etiketi bir karikatür haline gelecektir.

Öz

Analitik Felsefe Diye Bir Felsefe Okulu Var mıdır?

Analitik gelenek kendisini diğer felsefi okullardan berraklık, kesinlik, mantıksal titizlik ve daraltılmış odaklı olmak gibi özelliklerle ayırt etmeye çalışmıştır. Buna rağmen analitik felsefe büyük kümesinin içerisinde bazı okullar normalde kendisinin karşıtı olarak nitelenen Kıta felsefesi geleneği ile bazı çarpıcı ortaklıklar barındırmaktadır. Ben bu çalışmamda analitik felsefenin doğumundan itibaren içerisinde barındırdığı farklılıkların sıklıkla zıtlık seviyesine ulaştığını ve ayrıca kendisinin şiddetle reddettiği birçok özelliği ya zaten kendisinde bulundurduğunu veya zamanla o özellikleri kazandığını göstermeye çalışacağım. Bunun sonucunda analitik felsefe etiketini kullanmamızı *haklı ve yararlı* çıkarabilecek bir şeyin kalmadığı sonucuna varıyorum. Ulaştığım bir yan sonuç ise son yarım asrın analitik felsefesinin, analitik felsefenin tarihsel başlangıcından itibaren karşı çıktığı ve yıkmaya çalıştığı felsefeyi yeniden canlandırdığıdır: ampirik bilimlerin asla ulaşamayacağı türden bilgileri bulup formüle etme çabası, yani metafiziğin asli işlevi.

Anahtar Kelimeler: analitik felsefe, doğalcı felsefe, Kıta felsefesi, analiz, analitik felsefe tarihi

Abstract

Is There a Philosophical School Such as Analytic Philosophy?

Analytic tradition tries to discern itself from other schools of thought through clarity, precision, rigor, and narrow focus. Despite this, some schools, within a vast analytic philosophy cluster, usually bear some remarkable resemblances with its antagonist—Continental Philosophy. In this study, I try to show how, since its inception, analytic philosophy has frequently become conflictual; the properties that it has thoroughly rejected are also included therein or have been acquired over time. As a result, I conclude that it is neither *justified* nor *useful* to utilize the label analytic philosophy. Another corollary I have derived is that analytic philosophy has revived the very philosophical tradition that it has previously denied during the past half a century. It is the finding and formulation of such knowledge that could not be attained by empirical sciences.

Keywords: analytic philosophy, naturalistic philosophy, Continental philosophy, analysis, the history of analytic philosophy

Kaynakça

- Aaron Preston, *Analitik Felsefe. Bir Yanılsamanın Tarihi*, çev. Meriç Mete (İdea Yayınevi, 2017)
- ———, “Analytic Philosophy”, *Internet Encyclopedia of Philosophy*
- Ali Bilge Öztürk, “Karl Popper’in Gözünden Analitik Felsefenin Dilbilimsel Dönemi”, *Mediterranean Journal of Humanities*, 6 (2016), 249–60 <<https://doi.org/10.13114/MJH.2016119302>>
- Bernard Linsky ve Edward N. Zalta, “Naturalized platonism versus platonized naturalism”, *Journal of Philosophy*, 92 (1995), 525–55
- Bertrand Russell, “Vagueness”, *Australasian Journal of Psychology and Philosophy*, 1 (1923), 84–92 <<https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1080/00048402308540623>>
- Burton Dreben ve Juliet Floyd, “Frege-Wittgenstein Correspondence”, içinde *Interactive Wittgenstein. Essays in Memory of Georg Henrik von Wright*, ed. Enzo De Pellegrin, çev. Burton Dreben ve Juliet Floyd (Springer, 2011), 349, 15–73
- Charles Sanders Peirce, “How to Our Make Ideas Clear”, *Popular Science Monthly* 12, 1878, 286–302
- Çağlar Koç, “Psikolojizm ve Karşıtları”, *Kutadgubilig*, 32 (2016), 377–92
- David Spurrett, “Why I am not an analytic philosopher”, *South African Journal of Philosophy*, 27 (2008), 153–63 <<https://doi.org/10.4314/sajpem.v27i2.31509>>
- Egemen Seyfettin Kuşçu, “Analitik Felsefe: Dile Dönüşten Ontolojiye Dönüş”, *Kutadgubilig*, 31 (2016), 117–40
- Erdiñç Sayan, “Hocam Teo Grünberg”, içinde *Tutarsızlığın İz Sürücüsü: Dilde/Düşünce. Teo Grünberg’e Armağan*, ed. Zekiye Kutlusoy (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013), ss. 93–96
- ———, “Kıta Felsefesi — Bilim ve Akla Muhalefet Çabasındaki Bir Felsefe Geleneğinin Eleştirisi”
- Gary Kemp, “Quine’s Relationship with Analytic Philosophy”, içinde *The Blackwell Companion to Quine*, ed. E. Lepore ve G. Harman (Blackwell Publishing, 2013)
- George Edward Moore, “A Defense of Commonsense”, içinde *Philosophical Papers* (London: George Allen & Unwin, 1959), ss. 32–45
- Gottlob Frege, “The Thought: A Logical Inquiry”, *Mind*, 65 (1956), 289–311
- H. S. Thayer, “Charles Sanders Pierce. Giriş”, içinde *Felsefi Metinler: Pragmatizm*, ed. İsmail Doğu, çev. Alparslan Doğan, Bilal Genç, ve Celal Türer (İstanbul: Üniversite Kitabevi Yayınları, 2004), ss. 45–49
- Hans-Johann Glock, “Was Wittgenstein an Analytic Philosopher?”, *Metaphilosophy*, 35 (2004), 419–44 <<https://doi.org/10.1111/j.1467-9973.2004.00329.x>>

- ———, *What is Analytic Philosophy?* (Cambridge, MA: Cambridge University Press, 2008)
- Hans Reichenbach, “Felsefe ve Tabiat Bilimleri”, içinde *Bilime Yeni Pozitivist Bakış. İstanbul Konferansları*, ed. Remzi Demir ve İnan Kalaycıoğulları, çev. Nusret Hızır ve İnan Kalaycıoğulları (Ankara: Epos Yayınları, 2013), ss. 13–21
- Jean-Gérard Rossi, *Analitik Felsefe*, çev. Atakan Altınörs, Gözden geç (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013)
- John R. Searle, “Contemporary Philosophy in the United States”, içinde *The Blackwell Companion to Philosophy*, ed. Nicholas Bunnin ve E. P. Tsui-James, 2. baskı (Blackwell Publishing, 2003), ss. 1–22
- John R. Shook, “Neuropragmatism, knowledge, and pragmatic naturalism”, *Human Affairs*, 23 (2013), 576–93 <<https://doi.org/10.2478/s13374-013-0150-4>>
- Kenneth R. Westphal, “Conventionalism and the Impoverishment of the Space of Reasons: Carnap, Quine and Sellars”, *Journal for the History of Analytical Philosophy*, 3 (2015), 1–66 <<https://doi.org/10.15173/jhap.v3i8.42>>
- Luciano Floridi, “A Plea for Non-naturalism as Constructionism”, *Minds and Machines*, 27 (2017), 269–85 <<https://doi.org/10.1007/s11023-017-9422-9>>
- ———, “What is A Philosophical Question?”, *Metaphilosophy*, 44 (2013), 195–221 <<https://doi.org/10.1111/meta.12035>>
- Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico Philosophicus*, çev. Oruç Aruoba, 7. baskı (İstanbul: Metis, 2013)
- Mario de Caro ve David Macarthur, “Introduction: Science, Naturalism, and the Problem of Normativity”, içinde *Naturalism and Normativity*, ed. Mario DeCaro ve David Macarthur (New York, N.Y: Columbia University Press, 2010), ss. 1–19
- Martin Kusch, *Psychologism: A Case Study in the Sociology of Philosophical Knowledge* (London: Routledge, 1995)
- Michael Beaney, “What is Analytic Philosophy?”, içinde *The Oxford Handbook of The History of Analytic Philosophy* (Oxford University Press, 2013) <<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199238842.013.0039>>
- Michael Dummett, *Origins of Analytical Philosophy* (London: Duckworth, 1993)
- Özgüç Güven, “Analitik Felsefenin Tanımlayıcı Özellikleri Üstüne”, *Kutadgubilig*, 28 (2015), 11–24
- Philip Kitcher, “The Naturalists Return”, *Philosophical Review*, 101 (1992), 53–114 <<https://doi.org/10.2307/2185044>>
- Richard G Heck ve Robert May, “Frege’s Contribution to Philosophy of Language”, içinde *The Oxford Handbook of Philosophy of Language* (New York, N.Y.: Oxford

University Press, 2006), ss. 3–39

- Rudolf Carnap, “Dilin Mantıksal Analiziyle Metafiziği Eleme”, çev. Ercan Salgar, *Dört Öğe*, 2014, 165–81
- ———, “The Elimination of Metaphysics through Logical Analysis of Language”, içinde *Logical Positivism*, ed. A. J. Ayer, çev. Arthur Pap (Glencoe, Ill.: Free Press, 1959), ss. 60–81
- Rudolf Carnap, Otto Neurath, ve Hans Hahn, “The Scientific World Conception: The Vienna Circle” (Vienna: Artur Wolf, 1929) <<http://evidencebasedcryptography.org/pdfs/viennacircle.pdf>> [erişim 1 Ocak 2018]
- Sally Parker-Ryan, “Ordinary Language Philosophy”, *Internet Encyclopedia of Philosophy*
- Sander Verhaegh, *Working from Within: The Nature and Development of Quine’s Naturalism* (New York: Oxford University Press, 2018)
- Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, 2. baskı (Chicago, IL: The University of Chicago Press, 1970)
- Thomas Uebel, “Vienna Circle”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Stanford University, 2016)
- Willard Van Orman Quine, “Epistemology Naturalized”, içinde *Quintessence: basic readings from the philosophy of W. V. Quine*, ed. Roger F Gibson (Cambridge, Mass.: MIT Press. A Bradford Book, 2004), ss. 259–74
- ———, “Grades of Theoreticity”, içinde *Experience & Theory*, ed. Lawrence Foster ve J W Swanson (Baltimore, MD: The University of Massachusetts Press, 1970), ss. 1–17
- ———, “Main Trends in Recent Philosophy: Two Dogmas of Empiricism”, *Philosophical Review*, 60 (1951), 20–43
- ———, “On What There Is”, *The Review of Metaphysics*, 2 (1948), 21–38
- ———, “Ontological Relativity”, *Journal of Philosophy*, 65 (1968), 185–212
- ———, “Structure and Nature”, *Journal of Philosophy*, 60 (1992), 5–9